

Чихірьов В.Л.,

асистент кафедри правового регулювання економіки Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ, ПРАВА НА ОТРИМАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ЧАСТКИ (ПАЮ)

Поняття «земельна частка (пай)» введено до законодавства України Указом Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» від 10 листопада 1994 р. № 666/94 і пов'язане з паюванням земель колективних сільськогосподарських підприємств як одним із головних напрямів земельної реформи в Україні. Слід, однак, відзначити, що можливість паювання земель була передбачена ще Земельним кодексом України в редакції від 13 березня 1992 р. Саме цей кодекс запровадив так звану колективну власність на землю, яка й стала правовою базою паювання сільськогосподарських земель. Крім цього, згідно з зазначеною редакцією кодексу, члени колективних та інших сільськогосподарських підприємств, яким земля була передана в колективну власність, отримали право виходу з нього та виділення в натурі частки землі в розмірі так званої середньої земельної частки [1]. Надалі були видані ще кілька Указів Президента та прийняті постанови уряду. Серед них можна виділити Указ Президента України «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» від 8 серпня 1995 № 720/95, Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 р. № 1529, постанова Кабінету Міністрів України від 12 лютого 1996 р. № 187 «Про стан реформування земельних відносин» та інші. У 2001 році були внесені зміни до ст. 35 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» за якими громадяни, евакуйовані із зони відчуження, відселені із зони безумовного (обов'язкового) або зони гарантованого добровільного відселення, а також громадяни, що самостійно переселилися з територій, які зазнали радіоактивного забруднення і які на момент евакуації, відселення або самостійного переселення були членами колективних або інших сільськогосподарських підприємств, а також пенсіонери з їх числа, що про-

живали у сільській місцевості набули право на отримання земельної частки (паю) за новим місцем роботи (проживання) із земель запасу та резервного фонду.

Слід зазначити, що навіть с прийняттям Земельного кодексу у 2001 році не зникла соціальна несправедливість для сільських жителів у їх правах на отримання земельної частки (паю), адже не всі жителі села працювали в сільськогосподарських підприємствах. Лише у 2005 році ситуація змінилася на краще, коли ст. 25 Земельного кодексу доповнили словами: «працівникам державних та комунальних закладів освіти, культури, охорони здоров'я, розташованих на території відповідної ради» [2, ст. 83].

За загальним правилом основним документом, що посвідчує право на земельну частку (пай), є сертифікат на право на земельну частку (пай), виданий районною (міською) державною адміністрацією. Документами, що посвідчують право на земельну частку (пай), також є: свідоцтво про право на спадщину; посвідчені у встановленому законом порядку договори купівлі-продажу, дарування, міни, до яких додається сертифікат на право на земельну частку (пай); рішення суду про визнання права на земельну частку (пай).

Особливий порядок підтвердження права на земельну частку (пай) передбачений для громадян України, евакуйованих із зони відчуження, відселених із зони безумовного (обов'язкового) або зони гарантованого добровільного відселення, а також громадян України, що самостійно переселилися з територій, які зазнали радіоактивного забруднення, і які на момент евакуації, відселення або самостійного переселення були членами колективних або інших сільськогосподарських підприємств, а також пенсіонерів з їх числа, які проживають у сільській місцевості. Наявність у цієї категорії громадян права на земельну частку (пай) підтверджується трудовою книжкою члена колективного або іншого сільськогосподарського підприємства, яку громадянин отримав під час перебування у членах господарства, розташованого в зоні Чорнобильської аварії, чи нотаріально засвідченою випискою з такої книжки. Юридичною підставою для виділення земельних часток (паїв) у натурі (на місцевості) та видачі їхнім власникам державних актів на право власності на земельні ділянки є рішення відповідної сільської, селищної, міської ради чи районної державної адміністрації. Для прийняття такого рішення необхідно волевиявлення власника земельної частки (паю). Таке волевиявлення виражається у формі письмових заяв, які подають власники земельних часток (паїв) до ради чи держадміністрації. У заяві власник земельної частки (паю) зазначає, яким чином він бажає виділити свою частку в натурі (на місцевості):

— по-перше, власник земельної частки (паю) має право вимагати виділення її в натурі у вигляді однієї земельної ділянки, право власності на яку посвідчується виданим на його ім'я державним актом на право власності на земельну ділянку;

— по-друге, якщо в складі сільськогосподарських земель, з яких виділяється земельна частка (пай), представлені два чи більше видів сільськогосподарських угідь (рілля, сади чи виноградники, сінокоси, пасовища, перелоги), то власник земельної частки (паю) має право вимагати виділення паю в натурі, не однією, а двома земельними ділянками з різним складом сільськогосподарських угідь. При цьому на кожен земельну ділянку має бути виданий державний акт на право власності;

— по-третє, якщо одна і та ж особа має два чи більше земельних часток (паїв), то вона має право, об'єднавши паї, виділити їх у натурі (на місцевості) однією земельною ділянкою, право власності на яку посвідчуватиметься одним державним актом, або ж вимагати виділення в натурі кожної належної їй земельної частки (паю) окремими земельними ділянками з різним складом сільськогосподарських угідь та отримання на кожен з них окремих державних актів на право власності;

— по-четверте, два чи більше власників земельних часток (паїв) мають право на виділення їх у натурі (на місцевості) однією земельною ділянкою, яка належатиме їм на праві спільної власності. Для цього їм потрібно подати до відповідного органу влади спільну заяву в письмовій формі.

На практиці виникали прецеденти коли органи місцевого самоврядування змінювали раніше прийняті ними рішення про розподіл земельних ділянок і суди ставали на бік органів місцевого самоврядування. Внаслідок таких дій громадяни позбувалися права на земельну частку та права власності на земельну ділянку. Але так виникала колізія з Земельним кодексом, а саме ст. 140, 141, які містять вичерпний перелік підстав припинення права власності на земельну ділянку

Крапку в цьому питанні поставив Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 16 квітня 2009 р. № 7-рп/2009 (v007p710-09) (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування), відповідно до п. 5 мотивувальної частини якого органи місцевого самоврядування не можуть скасовувати свої попередні рішення, вносити до них зміни, якщо відповідно до приписів цих рішень виникли правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб'єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення

[3]. Потім уже Пленум Верховного Суду України у своїй постанові від 19.03.2010 № 2 постановив: «рішення органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування перерозподілити землю інакше після встановлення меж земельних ділянок у натурі (на місцевості), одержання власником або землекористувачем документів, що посвідчують право на них, та державної реєстрації, не може бути підставою для припинення права власності на земельну ділянку або права користування земельною ділянкою як повністю, так і частково, оскільки визначений статтями 140, 141 ЗК перелік підстав для цього є вичерпним» [4].

Найскладніші питання виникають при розгляді позовів про визнання права на земельну частку (пай) тоді, коли вся земля, передана КСП на підставі державного акта, вже розпайована (розділена рівними частками відповідно до кількості членів колективу). Теоретично задовольнити вимоги позивача в таких випадках можна за рахунок зменшення часток землі кожного із членів колективу, але практично здійснити це дуже важко. Насамперед тому, що відповідачами в задоволенні таких позовів повинні бути всі члени колективу, враховуючи й тих, які вже відділилися зі своїми земельними ділянками, а також необхідно вносити відповідні корективи в сертифікати всіх власників, в акти на право власності на землю тих, хто виділився, коригувати розмір цих ділянок у натурі.

Також проблеми реалізації громадянами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, права на отримання земельної частки (паю) пов'язані з тим, що у разі відсутності на території відповідної ради необхідних площ земель запасу чи резервного фонду земельна ділянка за їх згодою може бути виділена в натурі (на місцевості) меншого розміру або за рахунок земель запасу чи резервного фонду, розташованих на території іншої ради в межах області. Також бувають випадки, коли до площ земельних ділянок, що підлягають розподілу, включаються деградовані, малопродуктивні, а також заболочені землі. Це прямо заборонено ст. 7 Закону про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) [5, с. 314]. Ці землі підлягають консервації, але порядок консервації земель досить тривала процедура (див. Наказ Держкомзему «Про порядок консервації земель» від 17.10.2002 № 175) звідси і виникають порушення прав громадян.

Завершення земельної реформи в частині паювання земельних ділянок є надзвичайно важливим етапом переходу українського села до більш цивілізованих і справедливих підходів у своєму історичному і соціальному розвитку, адже земля має належати людям, які на ній працювали чи працюють

Література

1. Право на земельну частку (пай) та його реалізація. — П. Кулініч // Юридичний журнал. — № 2/2003 р.

2. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання земельних ділянок працівникам культури, освіти та охорони здоров'я, що проживають у сільській місцевості від 20 квітня 2004 року № 1694-IV. — Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2005. — № 4. — Ст. 83.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) 7-рп/2009 від 16 квітня 2009 року.

4. Постанова Пленуму Верховного Суду України Про внесення змін та доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 року № 7 «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» від 19 березня 2010 року № 2.

5. Закон України Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) від 5 червня 2003 року № 899-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 38. — Ст. 314.

Кишко-Єрлі О.Б.,

молодший науковий співробітник
відділу проблем земельного,
аграрного та екологічного права
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
магістр права

ТЕРИТОРІЯ, ЩО ЗАЗНАЛА РАДІОАКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ, ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЕКОМЕРЕЖИ УКРАЇНИ

26 квітня 2011 року міне двадцять п'ять років від трагічної дати Чорнобильської катастрофи, яка вважається найбільшою у світі за всю історію розвитку атомної енергетики.

Як зазначається в Національній доповіді України, присвяченій двадцятій річниці Чорнобильської катастрофи, внаслідок цієї